

**Status en gebruik van de Vlaams-
Belgische Gebarentaal in vergelijking
met de situatie in andere Europese
landen; (huidige) interesse vanwege
beleidsverantwoordelijken**

Augustus 1998

Auteur:

Myriam Vermeerbergen
Mieke Van Herreweghe

Voorafgaande opmerking

Deze tekst werd geschreven in de zomer van het jaar 1998. Op dat moment werd de gebarentaal die Vlaamse Doven gebruiken nog “Vlaams-Belgische Gebarentaal” genoemd. In het najaar van 2000 werd tijdens een Algemene Vergadering van Fevlado beslist om de taal voortaan “Vlaamse Gebarentaal” te noemen en sindsdien wordt die naam algemeen gebruikt en niet meer de naam “Vlaams-Belgische Gebarentaal”.

Uiteraard is er ook nog andere informatie die verouderd is; augustus 1998 is al een tijd geleden. Maar het blijft toch een interessante tekst.

1. Een Resolutie van het Europese Parlement over gebarentalen voor doven

Op 17 juni 1988 keurde het Europese Parlement een Resolutie goed omtrent gebarentalen voor doven (OJ C 187 18.07.1988, p.236). Het Europese Parlement erkent hierin dat gebarentalen talen zijn die door doven worden gebruikt en vraagt aan de Europese Commissie een voorstel in te dienen betreffende de officiële erkenning van de gebarentalen die door de doven in elk van de lidstaten van de Europese Unie worden gebruikt.

De Resolutie bevat tevens een aantal verzoeken. Zo worden de lidstaten verzocht om:

- alle hindernissen die het (ruimere) gebruik van de gebarentaal in de weg staan, op te ruimen;
- projecten in te dienen voor de opleiding van leraren en deskundigen op het gebied van gebarentaal;
- ervoor te zorgen dat alle belangrijke informatie van overheidswege inzake sociale voorzieningen, gezondheidszorg en beroepsmogelijkheden ten behoeve van doven ook in gebarentaal op video beschikbaar wordt gesteld;
- steun te verlenen aan modelprojecten voor het onderricht in gebarentaal aan horende kinderen en volwassenen en het onderzoek op dit terrein te ondersteunen;
- steun te verlenen aan de voorbereiding en publicatie van woordenboeken van hun respectieve gebarentalen. (Daarnaast wordt de Europese Commissie verzocht te zijner tijd de ontwikkeling van meertalige woordenboeken van de in de Gemeenschap gebruikte gebarentalen te bevorderen.)

Aan de televisie-omroepen wordt gevraagd om te zorgen voor vertolking in gebarentaal of op zijn minst voor ondertiteling van de uitgezonden nieuwsprogramma's, programma's van politiek belang en -voor zover mogelijk- van de betere culturele en algemene programma's en om hier minimumnormen aan te koppelen.

Verder wordt ook nog beklemtoond dat het tolken van en naar gebarentalen als een beroep moet worden erkend en dat er in alle lidstaten programma's moeten komen voor de opleiding en de tewerkstelling van full-time gebarentaaltolken. Tevens wordt de instellingen van de Gemeenschap gevraagd het voorbeeld te geven door op vergaderingen die onder hun auspiciën plaatsvinden en door doven worden bijgewoond, systematisch voor vertolking in gebarentaal te zorgen.

2. EUD (European Union of the Deaf)-project gebarentalen 1996-1997

Aangezien er na de goedkeuring van de Resolutie in de praktijk weinig of niets gebeurde en/of veranderde, nam het Europese Parlement een nieuw initiatief: er werd besloten geld vrij te maken voor een project omtrent de gebarentalen in de Europese Unie in het kader van het Helios-II-programma. De voorbereiding en uitwerking van dit project werd toevertrouwd aan de European Union of the Deaf (EUD).

Vertrekkende van de in 1988 goedgekeurde Resolutie ontwikkelde de EUD een project bestaande uit vijf luiken:

1. Een wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd door medewerkers van de Universiteit van Bristol met als doel om -negen jaar na de goedgekeurde resolutie van 1988- de status van de gebarentalen in elk van de lidstaten na te gaan en deze statussen onderling te vergelijken; op basis van dit onderzoek konden dan tevens voorstellen worden geformuleerd over te nemen maatregelen.
2. Het oprichten van een zogenaamd 'nationaal comité' in elk van de lidstaten. Dit comité zou moeten bestaan uit leden van de dovensgemeenschap, ouders van dove kinderen, deskundigen en regeringsvertegenwoordigers. De taken van dit comité zijn:
  - het helpen van de medewerkers van de Universiteit van Bristol met het verzamelen van de nodige gegevens en informatie;
  - het beschrijven van de huidige situatie in eigen land (voor België: in eigen Gemeenschap) en het formuleren van wenselijke toekomstige acties en initiatieven met betrekking tot de volgende onderwerpen: toegankelijkheid van de media voor doven en slechthorenden, gebarentaal in de wetgeving, status van de gebarentaal, gebruik van multimedia en telecommunicatie door doven, het onderwijs aan dove kinderen en de plaats van de gebarentaal daarin, het onderwijs van de gebarentaal aan horenden, kennis van en over gebarentaal bij doven, de opleiding en tewerkstelling van gebarentaaltolken;
  - het informeren en bewustmaken van nationale beleidsvormers.
3. Een programma opgezet door de EUD met als doel de bewustmaking en het informeren van Europese en nationale beleidsvormers. Binnen dit programma werd in september 1997 een inleidende cursus gebarentaal en Dovencultuur georganiseerd.
4. Een afsluitende conferentie 'Full Citizenship through Sign Languages' georganiseerd in september 1997 in Brussel. Doel van de conferentie was het informeren van de uitgenodigde beleidsvormers over de resultaten van het project in de hoop dat zij in de toekomst de nodige maatregelen zouden nemen om het recht op het (ruimere) gebruik van de gebarentaal aan doven toe te kennen.
5. De publicatie van de "Euro Sign Fact Sheets" met als doel meer begrip rond de dovenproblematiek te doen ontstaan bij het grote publiek en van "A European Guide to the Deaf Community", een boekje dat basisinformatie bevat omtrent gebarentalen, de Dovengemeenschap, Dovencultuur en de activiteiten van de EUD.

3. Het project Gebarentalen in Vlaanderen: werking van het nationale comité en resultaten

Het nationale comité-Vlaanderen was samengesteld uit afgevaardigden van de Vlaamse Dovengemeenschap, gebarentaaldeskundigen en vertegenwoordigers van de dovenscholen, van de verschillende verenigingen van ouders van dove kinderen, van de twee gebarentaaltolkenopleidingen en van de Beroepsvereniging voor Doventolken. Hoewel uitgenodigd, bleek er geen interesse te zijn vanwege regeringsafgevaardigden.

Zoals reeds gesteld had elk nationaal comité drie taken: het verzamelen en doorgeven van de informatie nodig voor het onderzoek uitgevoerd door de Universiteit van Bristol; het beschrijven van de huidige situatie in eigen land/gemeenschap gekoppeld aan het formuleren van wensen voor de toekomst en het sensibiliseren van de nationale en regionale beleidsvormers.

3.1. Verzamelen van informatie voor de Universiteit van Bristol

Uit het onderzoek is duidelijk gebleken dat Vlaanderen/België voor wat betreft de status van de gebarentaal zeker niet tot de koplopers behoort. In vergelijking met andere Europese landen blijkt dat Vlaanderen zich min of meer op een breuklijn bevindt. In het Noorden van Europa worden de gebarentalen meestal beschouwd als minderheidstalen (gaande van een volledige erkenning zoals in Finland tot een verplicht gebruik in het onderwijs aan dove kinderen zoals in Zweden en Denemarken) en worden doven gezien als leden van een 'etnische' minderheid met een eigen minderheidstaal en -cultuur. In het Zuiden van Europa worden gebarentalen niet erkend en worden doven beschouwd als mensen met een handicap die eventueel gebruik kunnen maken van gebarentaal als hulpmiddel. Niettemin toont een land als Portugal aan dat dergelijke attitudes snel kunnen veranderen: in juli 1997 werd een amendement van artikel 74 van de Portugese grondwet goedgekeurd *'to protect and value the Portuguese Sign Language as a tool for expression and as a tool of access to education and equal opportunities'*.

Vlaanderen bevindt zich dus tussen deze twee uitersten: aan de ene kant is er geen officiële erkenning van de Vlaams-Belgische Gebarentaal, wordt deze taal niet erkend als discipline aan de universiteiten, is er geen gebarentaaldocentenopleiding, wordt het gebruik van de gebarentaal niet gestimuleerd in het onderwijs aan dove kinderen (hoewel daar nu toch enige kentering merkbaar is), ..., maar aan de andere kant is er wel een wettelijke regeling (zij het aan de magere kant) omtrent het gebruik van gebarentaaltolken, zijn er gebarentaaltolkenopleidingen,...

De status van de Vlaams-Belgische Gebarentaal is nog steeds niet erg hoog, zelfs niet bij dove gebarentaalgebruikers zelf. De taal wordt veelal nog steeds beschouwd als minderwaardig aan gesproken taal. Nog al te vaak wordt zelfs verondersteld dat een gebarentaal geen echte taal is, maar een soort primitief hulpmiddel voor doven die niet kunnen leren spreken; een soort vereenvoudigde communicatievorm afgeleid van het Nederlands. De Vlaams-Belgische Gebarentaal en het Nederlands zijn echter twee zelfstandige, volwaardige talen.

3.2. De huidige situatie in Vlaanderen en wensen voor de toekomst

De beschrijving van de huidige stand van zaken toont aan dat de situatie van doven in Vlaanderen allesbehalve optimaal te noemen is en dat er in alle hieronder vermelde domeinen nog veel hindernissen uit de weg te ruimen zijn¹:

- *toegang tot informatie via de media:*
er is onvoldoende ondertiteling van televisieprogramma's (zeker voor wat betreft de commerciële en regionale zenders), er is geen vertolking van televisieprogramma's in gebarentaal en er bestaat geen programma specifiek voor doven en slechthorenden.
- *Toegang tot telecommunicatie en multimedia:*
er bestaat geen mogelijkheid om via een 'telefoonbemiddelingsdienst' met een teksttelefoon iemand te contacteren die enkel een gewoon telefoontoestel bezit, videofoons zijn in Vlaanderen nog steeds niet te koop. Doven en slechthorenden zijn te weinig op de hoogte van de mogelijkheden van e-mail en internet en CD-ROMs.
- *Toegang tot het onderwijs voor dove kinderen en jongeren:*
het niveau van het onderwijs aan dove kinderen is erg laag en binnen dat onderwijs wordt aan de Vlaams-Belgische Gebarentaal geen of een erg kleine rol toegekend. Er bestaat geen gespecialiseerde opleiding om 'leerkracht voor doven en slechthorenden' te worden. Er zijn geen pedagogisch geschoolde dove gebarentaalgebruikers in Vlaanderen en dus kunnen er ook geen dove gebarentaalgebruikers in het onderwijs aan dove en slechthorende kinderen worden ingezet², nochtans een conditio sine qua non in een bilinguaal-bicultureel onderwijsprogramma. Het huidige geïntegreerd onderwijs (G.on) is enkel mogelijk voor kinderen met voldoende orale vaardigheden zodat intelligente dove kinderen die minder goed spreken en spraakafzien geen mogelijkheden hebben om onderwijs aangepast aan hun intellectuele niveau te volgen. Er zou een (wettelijke) regeling moeten komen voor wat betreft de inzet van gebarentaaltolken in het 'gewone' onderwijs zodat dove leerlingen (liefst in groep) geïntegreerd kunnen worden en de lessen kunnen volgen via de Vlaams-Belgische Gebarentaal.
- *Het inzetten van gebarentaaltolken:*
de mogelijkheden om een tolk in te schakelen zijn te beperkt (18 uur per jaar in de privé-sfeer, 10% van de werktijd en geen wettelijke regeling voor het inzetten van tolken in het onderwijs). Het honorarium van de huidige erkende gebarentaaltolken is zo laag dat ze er geen voltijds beroep op zelfstandige basis van kunnen maken. Daardoor wordt de tolkenbemiddelingsdienst vaak geconfronteerd met een tekort aan tolken, zeker voor opdrachten overdag (omdat bijna alle erkende tolken een ander hoofdberoep hebben).

---

¹ Dit is slechts een erg beperkte opsomming. De resultaten van dit deel van de werkzaamheden van het Nationale Comité Vlaanderen zullen in de nabije toekomst worden gepubliceerd door de v.z.w. Cultuur voor Doven, Dendermondsesteenweg 449, 9070 Destelbergen.

² Sinds dit schooljaar (98-99) zijn in één school twee dove 'klasse-assistenten' aan het werk. Het betreft een experiment.

- *Kwaliteit van het onderwijs van de Vlaams-Belgische Gebarentaal:*
de kwaliteit van het onderwijs van de gebarentaal aan horenden evenals van de opleiding van tolken is onvoldoende, voornamelijk door een gebrek aan opgeleide (dove) docenten, een tekort aan (resultaten van) taalkundig onderzoek en een gemis aan mogelijkheden om didactisch materiaal te ontwikkelen (vermits het gaat om een visuele taal zijn video's of CD-Roms een absolute noodzaak).
- *'Doofbewustzijn':*
doven zelf zouden veel beter geïnformeerd moeten worden omtrent alle aspecten van hun doof-zijn, omtrent de Dovencultuur, de waarde van gebarentaal, omtrent de hen ter beschikking staande diensten (tolken, technische hulpmiddelen,..).

3.3. Informeren en bewustmaken van nationale beleidsvormers

Het is jammer te moeten vaststellen dat het nationale comité-Vlaanderen -ondanks de nodige inspanningen- niet veel onmiddellijke resultaten heeft geboekt voor wat betreft de derde taak: het sensibiliseren van de beleidsvormers.

Momenteel, een jaar na het Europese project, lijkt de interesse echter wel te groeien. Dit komt o.i. -althans ten dele- door een aantal andere factoren. Op 17 november 1997 stond namelijk onder meer in de krant De Standaard te lezen dat de Vlaamse regering een subsidie toekende aan het project 'Ontwikkeling van gebarentaal en gebarentaaltolkenopleiding' in de Zuid-Afrikaanse provincie Vrijstaat. Naar aanleiding van dit bericht werd de Vlaamse regering zowel door Fevlado (Federatie van Vlaamse Doven en Slechthorenden) als door het Vlaams Gebarentaalcentrum nogmaals gewezen op de verschillende noden omtrent de Vlaams-Belgische Gebarentaal. Tijdens de contacten die er daarna waren met enkele administraties (Fevlado werd onder meer uitgenodigd voor een gesprek met de medewerkers van Luc Van den Brande en met de medewerkers van Luc Martens) kon worden vernomen dat vier Vlaamse kabinetten (onderwijs, cultuur, wetenschap en gelijke kansen) reeds afspraken om te werken aan een vorm van 'gezamenlijk beleidsplan' inzake 'dovenproblematiek' in het algemeen en de problematiek van de Vlaams-Belgische Gebarentaal in het bijzonder. Dit overleg zou momenteel nog niet zijn afgerond.

Daarnaast vernamen wij dat er concrete plannen zijn om deze problematiek dit najaar ook te bespreken in de Commissie Gezondheid en Welzijn van het Vlaams Parlement.

Deze belangstelling verheugt ons ten zeerste en het spreekt voor zich dat de diverse organisaties werkzaam op het vlak van de belangenverdediging van doven en slechthorenden en/of de verbetering van de status van de Vlaams-Belgische Gebarentaal (onder meer Fevlado, Cultuur voor Doven, het Vlaams Gebarentaalcentrum) steeds bereid zijn tot het verstrekken van de nodige achtergrondinformatie.